

VALE!: запрошуємо на відкритий урок

Самотній митець у пошуках примирення зі Всесвітом

Життя і творчість Р.М.Рільке

Ірина СОЛОВЦОВА,
старший викладач кафедри світової
літератури і культури ХДУ

Мета: дати загальне уявлення про життя і творчий шлях, особливості художньої філософії та поетичного стилю Р.М.Рільке; розвивати навички конспектування, аналізу ліричних творів незвичної поетики; формувати розуміння тотальної залежності всіх думок та найтонших проявів душі окремої особистості від законів існування цілого Всесвіту, його минулого та майбутнього, про відповідальність за власний вибір земних та духовних орієнтирів кожної миті свого існування.

Тип уроку: урок вивчення біографії письменника.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

«Райнер Марія Рільке!

Смею ли я так называть Вас? Ведь Вы — воплощенная поэзия, должны знать, что уже само Ваше имя — стихотворение. Райнер Мария — звучит по-церковному — по-детски — по-рыцарски. Ваше имя не рифмуется с современностью, — оно — из прошлого или из будущего — издали. Ваше имя хотело, чтоб Вы его выбрали (Мы сами выбираем наши имена, случившееся — всегда лишь следствие)», — так писала про Рільке, філософа життя, 9 травня 1926 р. в листі до нього відома російська поетеса Марина Цветаєва. І дуже точно і вдало, краще й не скажеш, висловила своє захоплення і любов до Рільке-поета.

Людина, яка носила таке поетичне ім'я, не могла не писати поезію. Це зобов'язувало. Це було передбачено десь там, високо і незримо.

II. Повідомлення теми, мети, завдань уроку

III. Сприйняття та засвоєння нового матеріалу

1. Дитячі роки та сімейна трагедія поета.

Райнер Марія Рільке народився 4 грудня 1875 р. у Празі (тоді Чехія входила до складу Австро-Угорської



імперії) у родині дрібного службовця, що потерпала від матеріальної скрути.

Батько поета — Йозеф Рільке — розпочинав з військової кар'єри, але був змушений піти у відставку, так і не дослужившись навіть до офіцерського чину. Після цієї невдачі йому залишалося вдовольнитися посадою скромного службовця на залізниці та плекати комплекс власної неповноцінності. Проте в молоді роки, завдяки імпазантній зовнішності та міфу про аристократичне походження роду, Й.Рільке вдалося завоювати серце красуні Софі Енц. Його дружина походила із заможної буржуазної родини. За три роки після весілля (1875) в Празі, столиці тодішньої Богемії, народився їхній син — Райнер. Ця радісна подія недовго тішила родину: виплило, що аристократичне походження Рільке — не більш, ніж легенда, створена з дипломатичною метою братом Йозефа, Ярославом, поважним богемським адвокатом і депутатом ландтагу. Посаг нареченої дуже швидко розтратили, і розчарована Софі, коли хлопчику виповнилося дев'ять років, назавжди покинула чоловіка-невдачу.

Ця подія гірко відболіла маленькому Райнеру. Психологічна драма підірвала слабке здоров'я хлопчика, що ріс тихим і непримітним, надзвичайно скромним і сором'язливим. Відлюдкуватість, вразливість і якась глибока туга за материнським теплом відтепер супроводжували його постійно, як і тяжіння до самотності, що від самого початку здавалася йому настільки природною, що стала однією з підвалин його поетичного світу. Взаємини батька, матері і сина стали предметом змалювання в ранніх новелах. У листах він досить різко і навіть грубо відгукувався про матір, а в новелах образ жінки-матері, навпаки, ідеалізував.

Якщо можете, поверніться хоча б частиною вашого зашкарублого, дорослого почуття до якоїсь речі, що довго була вашим супутником у дитинстві. Пригадуйте, чи було щось для вас ближче, вірніше й потрібніше за оту річ? Хіба ж усе, крім неї, не було ладне заподіяти вам страждання чи кривду, нажахати болем чи спантеличити невідомістю? Коли серед ваших перших вражень з'явилися доброта, довір'я, почуття спільності, — хіба не їй завдячували ви цим? Хіба не з річчю розділили ви спершу ваше маленьке серце, немов шматок хліба, якого має вистачити на двох?
P.M.Рільке

2. Роки становлення, освіта.

Батько мріяв, що син стане військовим, тому відіслав його до військової школи. Але ця кар'єра не приваблювала хлопця. П'ять років перебування у кадетському корпусі він згодом називатиме найстрашнішим періодом свого життя. Спогади про перебування у кадетському корпусі не залишать поета на довгі роки. Йому буде майже п'ятдесят років, коли в одному з листів він з болем поділиться своїми відчуттями тих дитячих та юнацьких років: «Ізоляція учнів у тих суворох виправних будинках (навчальні військові заклади) була такою повною, що я не знав ні книжок, корисних і відповідних моему вікові, ані крихти реального життя. ...повернення додому... призвело лише до розгубленості і прикрощів». Юнак, який понад усе цінував особисту незалежність, не міг терпіти жодних обмежень. Проте саме у кадетському корпусі юнак уперше відчув поетичне натхнення, а тодішній життєвий досвід вважав важливим для свого подальшого духовного розвитку.

1981 року за станом здоров'я юнак був звільнений з військової школи. Батько дає згоду «на приватні уроки, з допомогою яких я, тепер рішуче взявшись за справу, просунувся так далеко, що перші шість класів класичної школи пройшов за рік; останні два класи (їх я у нагороду мав закінчити теж з репетиторами) належало пройти не таким чвалом, і я одержав атестат зрілості в одній з державних гімназій не набагато піз-

ніше, ніж якби я закінчив нормальний шкільний курс (з листа до Германа Панаса, 16.08.1924).

Юнак тяжів до філології, історії мистецтва, їх він вивчатиме у Празькому університеті, в Берліні та Мюнхені. Однак кожна нова спроба переконувала його в тому, що єдиним продуктивним шляхом є самоосвіта.

Люди, подібні до Рільке, тонко відчувають катастрофізм свого часу і зазвичай дуже самотні, а буденні клопоти й переживання їх не хвилюють. Саме таких Аполлінер називав «сонячними». Завдяки наявності в них ірраціональної вищої сили, ці люди поєднують своїми душами світи, але на землі почуваються безпорадними. Виняткові і безмежно самотні, вони повсякчас були символом трагічності людського існування.

Але саме завдяки цій самотності він здобув «довіру речей», знайшов можливість відкрити світові незбагненний світ речей та власну душу в поетичних рядках. Сам Рільке сприймає самотність як оберіг людини, що рятує її від злиття з масою та чимось «Я». У своїх віршах він порушує питання про самозбереження особистості у світі рівних їй.

EINSAMKEIT

*Du meine heilige Einsamkeit,
du bist so reich und rein und weit,
wie ein erwachender Garten.*

*Meine heilige Einsamkeit du —
halte die goldenen Türen zu,
vor denen die Wünsche warten.*

ОДИНОЧЕСТВО

*О, святое мое одиночество — ты!
И дни просторны, светлы и чисты,
как проснувшийся утренний сад.*

*Одиночество! Зовам далеким не верь
и крепко держи золотую дверь,
там, за нею — желанный ад.*
(Перевод Анны Ахматовой)

Темою і наміром будь-якого мистецтва є примирення індивідуума зі Всесвітом.

P.M.Рільке

3. Перший період творчості (1890 — початок 1900).

Перші поезії P.M.Рільке було опубліковано 1891 року (16 років), а збірка поезій «Життя і пісні» побачила світ 1894. 1895 — з'явилася збірка «Подорожник» (три випуски з посвятою «Пісні, даровані народів»). 1896 року — збірки «Жертви ларам», «Вінчаний снами», 1897 — «Свят-вечір».

Збірка «Жертви ларам» присвячена описам дорогого серцю поета Праги, імпресіоністичному змалюванню чарівної чеської природи, спогадам дитинства. В збірці поет звертається до героїчного минулого і сучасності Чехії (зокрема до образу Яна Гуски), пише настроєві вірші у дусі романтиків.

Поет починає як неоромантик. Він ідеалізує творчу волю особистості, віддає перевагу мріям, зануренню у світ почуттів. Внутрішні переживання поет висловлює з великою емоційною силою, вони набувають самостійної цінності. Р.М.Рільке у цей період цікавлять теми природи, кохання, особистого життя. Митець був близький до символізму. Він прагнув відтворити невимовне, приховане, несвідоме. Нерідко вдаючись до нечітких символів та алегорій, він шукав засоби для вираження непізнаної таїни світу та людини. Вірші про Прагу відзначаються імпресіоністичною манерою («Місто розтікається, наче за склом»).

І хоча на його поезію і позначився вплив трьох ранніх течій модернізму (неоромантизму, символізму, імпресіонізму), вона не обмежується рамками жодної з них. Митець шукав власний шлях у поезії. І цей шлях проходив через реальні «речі», реальне життя, від якого Рільке ніколи не відокремлювався. Пізніше Рільке шкодував, що не поховав плоди юнацьких спроб у шухляді письмового столу. Але він прагнув таким чином відшукати тих, хто допоможе йому встановити зв'язок з духовним рухом.

***Зветє душою те, що в вас бринить,
мов бубенці на берлах бранців нищих,
що прагне шани, жде на слави мить,
щоб врешті, бідне, бідну смерть зустріть
у ладаном наповнених каплицях, —
це є душею?
Вдивляюсь я в травневу синю ніч,
в якій світи ведуть свої дороги,
і вірю я, що вічності хоч трохи
несу в собі. Вона зіркам навстріч
летить, і рине, й тріпотить з тривоги...
Це зву душею.***

Р.М.Рільке
Переклад М.Бажана

1896 року Рільке переїздить до Мюнхена. 1898–1918 — роки подорожей, філософської та естетичної еволюції поета. Весною 1898 року Рільке вирушає до Італії, батьківщини Відродження, Данте, Боккаччо, Мікеланджело. Він вів мандрівний спосіб життя, зумовлений не тільки матеріальними негараздами, а й глибоким усвідомленням своєї належності від усього світу, розумінням себе як «людини без батьківщини». Він поспішає жити, намагаючись надолужити втрачене за роки ізоляції у кадетському корпусі (замкнений простір, обмежене коло спілкування, невідповідна освіта)

У квітні — травні 1899 року Р.М.Рільке разом з Лу Андреас-Сальоме, з якою був знайомий з 1897 року, подорожує Росією (друга подорож відбудеться 1900 року). Ця надзвичайна жінка, що була старша за нього на чотирнадцять років, народилася у Петербурзі в родині французького генерала та німкені. Вона була натхненницею Ф.Ніцше під час створення «Так казав Заратустра», приваблювала Г.Гауптмана, З.Фрейда. Ріль-

***Знову й знову місцину любові пізнаємо
і маленьке обійстя церковці з її іменами
оплаканими,
і жаску німу захлань, де
інші
вмирають: знову й знову по двоє туди
йдемо,
під старезні дерева, сідаємо знову й знов
між квітами просто неба.***

Р.М.Рільке
Переклад О.Жупанського

ке теж потрапив під вплив цієї надзвичайної жінки. Вона зустрілася на його шляху саме під час важких світоглядних шукань, сприяла його знайомству з іншими творчими особистостями, дала поштовх поетичному натхненню. Її розповіді про далеку та дивовижну країну спонукали Рільке відвідати Росію. Митець переймається любов'ю Лу до «країни між Білим і Чорним морем». Тоді з її вуст він уперше почує про «чарівну Малоросію», сповнену селянської ідилічної культури, дивовижних пісень і чудових «народних» театрів. Таємнича Русь вабить поета «близькістю до землі» та речей. Подорож розбудила у Рільке інтерес до історії Русі, але — Русі Київської (княжого Києва, Чернігова, Волині XI–XIII ст.) та козацької, в яких він, слідом за Лу, вбачав витоки «великої Росії».

Перебуваючи в Росії, поет працює в бібліотеках Москви і Петербурга, вивчає іконопис, фольклор, зустрічається з Л.Толстим, Л.Пастернаком тощо. В українських степах він зачаровано дивиться на давні кургани: «Ці кургани є могилами минулих поколінь. Вони, наче застигла хвиля, простяглися степом. І в країні цій, де могили є горами, люди стали прірвами — глибокими, темними, мовчазними».

***Цей вечір — книга. Гарна й пишна
оправа з пурпуром на ній,
і розмика рука неспішна
гачок на клярмі золотій.
І, повені щастя, я читаю
сторінку першу в тишині,
і другу продивлюсь до краю,
а третю вимарю звісні..***

Р.М.Рільке
Переклад М.Бажана

У Києві поета вражає Софія та Києво-Печерська лавра, зокрема печери, натопт прочан (під час другої подорожі він перебував у Києві понад два тижні, а потім спустився Дніпром до Кременчука, відвідав могилу Т.Шевченка в Каневі, поїхав на Полтавщину та Харківщину, щоб побачити зблизька природу і людей). Йому припала до серця простота і щира побожність українського народу, яка дуже різнилася від християнської релігійності, догматики та культу.

Саме в Україні Рільке вперше усвідомив суть свого стихійного дару. Його дар нагадував темні первіс-

ні сили (ними напоєні фольклор і вірування українського народу), готові порушити всесвіт гармонії і наповнити світ хаосом, аби не присутність у природі великої сили Творця. Віра Рільке — пристрасний пошук ідеальних першооснов життя, первісної цінності світобудови, яку найчастіше називають Богом.

Перебуваючи в Києві, Рільке інтенсивно досліджує стародавні пам'ятки, що збереглися в місті. «Передусім, все те я прагну якомога менше помічати, — пише Рільке про європейськість міста, — і всю свою увагу звертаю на стародавні церкви та храми, в яких зберігаються давні картини й дорогоцінні реліквії». В Україні він знайшов такий жаданий приклад гармонійного єднання людей і природи, стихій і Бога. Тут, можливо, йому вперше відкривається власний шлях.

Дух України, її сутність виявилися у творчому спадку Рільке: це і переклади, і мистецтвознавчі статті, вірші і книги, навіяні перебуванням в Україні. Подорож до України спонукає його до створення «Пісні про Правду». В ній йдеться про сліпого кобзаря Остапа. Поет називає його Богом. Саме в образі цього українського кобзаря Остапа можна побачити співця Орфея. Кобзар своїм співом розбухує душі людей, примушує боротись за правду...

Серед перекладів вирізняється «Слово про Ігорів похід». Цей текст Р.М.Рільке знав ще до знайомства з Україною. Саме подорож у країну героїв «Слова» спонукала поета взятися за переклад його німецькою мовою. У середині лютого 1900 р. Рільке одержав від Софії Шілл примірник «Слова» з оригінальним текстом та російськими перекладами. З грудня 1902 р. по 27 січня 1903 р. він досліджував старослов'янський текст поеми і потроху перекладав. Роботу було завершено лише 17 березня 1904 р. Й на сьогодні цей переклад вважається найкращим з німецькомовних. Сам же поет був безмірно захоплений геніальним «Словом», окремі фрагменти вважав безприкладним виявом людського духу.

БОГ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
*Маючи його, як про запас,
 прагнули, аби тривав і правив,
 і щоб далі перелетні збавив, —
 тягарем у вичеканий час.*

*Начепили мрамур стін соборних,
 і прибравши ваговитий дар,
 ореолом цифр нерукотворних
 він заобертався, як дзиґар, —*

*ділячи ділянки доль і вчинків.
 Та нарешті весь прийшов у рух,
 і вони сахнулися назад.*

*Грізний дзвін образив чемний слух,
 і вони почезли в тьмі будинків,
 гирям одписавши циферблат.*

Р.М.Рільке
 Переклад Ю.Бедрика

У Західній Європі Рільке відчував кризу віри, гармонії, тоді як в Україні та Росії знайшов бажаний приклад духовного єднання народу, його спільного життя з природою, у згоді з Богом. Ці уявлення не завжди відповідали реальній дійсності, однак свідчили про той перелом, який відбувся в духовній еволюції Рільке. Він прагнув сам вийти на духовний шлях гармонії, знайти засоби відновлення порушеної єдності зі світом.

Пантеїстичний «Бог» Рільке — це життя, що пульсує в речах та істотах, найрізноманітніші прояви стихійної життєвої сили, і характерно, що поняття «Бог» і «життя» були для поета взаємопроникненні і взаємозамінні. Поняття «Бог» поширюється у Рільке на весь світ, на всі речі, в яких письменник шукає вияви вічного начала. У поета свій Бог: це Той, хто виявляється в усьому природному, творчому, духовному, досконалому. Він, як повітря, розлитий в усіх речах. І треба тільки вдихнути, щоб відчути Його. Це той вищий абсолют, який кожна людина шукає в світі і прагне віднайти в собі.

Бог не вгорі, а внизу, не в небі, а в корінні. Це «темний Бог», що затаївся в «глибині речей», «в корінні», та стихійна творча сила природи, що породжує всю розмаїтість буття:

*Це грають сили, дивні і невпинні,
 Проймаючи всі речі на землі,
 Пнучись у стовбур, ростучи в корінні...*

Це не лише «Бог-творець», а і «Бог-творіння»: без людини він втрачає свій зміст і своє буття. Його Бог, що існує в темряві, гонить з «коріння» соки буття, що наповнюють гілки і листя дерева Життя. Він — це невичерпна сила Буття.

У Рільке не «життя» символізує «Бога», а навпаки, «Бог» є своєрідною «універсальною метафорою», що виражає життєтворчі стихії природи, внутрішню динамічну єдність світу. Цією «універсальною метафорою» в «Часослові» («Книзі годин», 1890—1903) охоплена також сфера духовних пошуків людини, «вічна драма людського духу», який прагне до осягнення світу і злиття з ним. У «Книзі годин» Рільке стає на шлях філософського пізнання світу, відмовляється від символізму та неоромантизму з їх культом непевного, не-свідомого.

Подорожі в Україну та Росію подарували поету відчуття безмежності природи, її стихійної первозданності, величі й гармонійності. Залучення до російської літератури почалося для Рільке зі знайомства із творчістю І.Тургенєва. Під час першої подорожі до Росії він опанував російську мову і так дістав можливість особисто відчути чари Пушкіна і Лермонтова, Некрасова і Фета, Достоевського і Чехова.

1900 року на запрошення художника Г.Фотеля Р.М.Рільке приїхав до Ворпсведе (село неподалік від Бремена), де оселилася колонія художників. Тут він познайомився зі своєю майбутньою дружиною. Шлюб зі скульпторкою Кларою Вестхоф (1901) виявився невдалим. 1902 року, невдовзі після народження дочки Рут, подружжя розлучилося через матеріальну скруту.

У 1899–1902 рр. підготовлено поетичні збірки «Мені до свята», «Книга картин», збірка прози «Про Господа Бога та інше» тощо. Задум про створення монографії «Роден» (1902) приведе Р.М.Рільке до Парижа, де жив і творив великий скульптор. З 1902 по 1911 рік поет живе у Франції. Ця країна стає його новою духовною батьківщиною. Деякий час поет співпрацює з Роденом, допомагаючи йому вести кореспонденцію. Однак, за свідченням поета, «справжнім учнем» Родена він був значно довше.

*Згаси мій зір — я все ж тебе знайду,
замкни мій слух — я все ж тебе почую,
я і без ніг до тебе домандрую,
без уст тобі обітницю складу.
Відлони руки — я тоді тебе
впіймаю серцем, наче між долонь,
а сплини серце — мозок запульсує;
коли ж ти вкинеш в мозок мій огонь,
тебе в крові палючій понесу я.*

Р.М.Рільке

Переклад М.Бажана

4. Паризький період творчості (1902–1911).

• У пошуках майстерності відтворити у статичному творі мистецтва невпинний рух життя.

У паризький період (1902–1911) поет намагався з'ясувати питання про загальну природу речей, взаємозв'язок людини і Духу, призначення мистецтва. Головною причиною всесвітньої дисгармонії він вважав порушення єдності між матеріальним і моральним початками. Поет має відновити «забуте обличчя речей», а також порушену гармонію земного і небесного.

Через скульптора Родена Р.М.Рільке прагнув збагнути мистецтво створення «речі» з аморфної субстанції та передати її рух в предметних образах, здатність долати мертву статичність і сповнювати її не тільки рухом, й передчуттям його, самим життям. У витворах Родена поет цінував також поєднання різних контрастів, коли перехід протилежностей одне в одне майже непомітний і вони співіснують в одному вимірі (синтетизм контрастів, статичності та динаміки, «мертвого» та живого).

Імпресіонізм у скульптурі Родена спонукав Рільке до оновлення власних поетичних форм. Його вірші також стають маленькими «скульптурами душі», самобутніми «речами», створеними засобами слова. Поет прагнув надавати своїм «віршам-речам» зримості, пластичності, міцності, близькості до матеріальності.

Значний вплив справив на поета і живопис П.Сезанна, представника постімпресіонізму. Художник шукав засоби відтворення незмінної величі природи, сталості предметного світу: його не цікавила динаміка середовища та мінливість кольорових поєднань та форм. У своїх полотнах він намагався відтворити пластичність матеріального світу, строгість контурів і композиції з акцентом на епічному звучанні.

Звернення до творчості цих митців дало новий імпульс творчості Р.М.Рільке. У його естетиці формується поняття «рiч» (Ding), одне з ключових у художньому світі поета. До світу речей він включає не тільки матеріальні предмети, а й вияви природного життя, витвори мистецтва, а також реалії внутрішнього життя. Поняття «рiч» стає всеосяжним, охоплюючи різні виміри всесвіту й людського існування. На думку Рільке, «рiч» живе самоцінним і самостійним життям, має власну сутність, але всі «речі» пов'язані між собою невидимими ланцюгами, і зміна одного предмета приводить до змін у всесвіті.

Новий етап творчості Р.М.Рільке засвідчила поява двотомної збірки «Нові поезії» (I книга — 1907, II книга — 1908), у якій він прагне змалювати світ «речей», де самі поезії стають самоцінними «речами». Його «поезії-речі» мають на меті розкрити «забуту сутність речей», їхнє «приховане життя». Образи поезій цієї збірки поєднують у собі конкретність і символічність, предметність, метафізику і всеосяжність (синтез Ding і Bezug).

Ідея створення світу «речей» у художньому світі Рільке тісно пов'язана ще з одним поняттям, ключовим для його творчості, — Bezug, що означає причетність до всього, спорідненість з усім, без чого неможливе мистецтво поета. Митець, на думку Рільке, мусить служити своїм словом одухотворенню «речей», вираженню їх прихованої сутності, оживленню всього, що є в світі.

Приклад поезії цього періоду представлений твором «Пантера» (*пропонуємо учням прослухати вірш у перекладі, на партах лежать заздалегідь підготовлені надруковані тексти мовою оригіналу та підрядкового перекладу*).

• Читання поезії «Пантера. У ботанічному саду. Париж».

ПАНТЕРА В БОТАНІЧНОМУ САДУ. ПАРИЖ

*З невпинного ходіння мимо ґрат
у неї зір спустошився й стомився.
Здається їй, що стало більш стократ
тих ґрат, — за ними, певне, світ кінчився.*

*М'яка хода, та, сповнена снаги,
вона кружляє по вузькому колі.
Це — наче танець сили навкруги
могутньої, оглушеної волі.*

*Коли вона з зіниць своїх заслін
одсуне враз, — в них образ світу врине,
крізь пружну тишу тіла пройде він
і в глибу серця врешті згине.*
(Переклад М.Бажана)

• Аналіз поезії «Пантера».

— Яке значення має у творі місце дії?

— Спробуйте визначити головну думку поезії «Пантера». Завдяки яким художнім засобам вона знайшла своє вираження?

— Що символізують собою клітка і пантера в цій поезії?

— Поспостерігайте, в який спосіб створює Рільке образ пантери. Він дає повний, розгорнутий опис тварини чи зупиняється на окремих деталях? На яких саме? Чому саме на них? Як зображено рух пантери?

— Знайдіть у тексті метафори, визначте їх роль. Зіставте переклади вірша з текстом оригіналу. Визначте специфіку кожного з перекладів.

— Як ви зрозуміли зміст вірша «Пантера»?

Образ пантери у вірші створений у живописній манері. Словесний малюнок не містить дії, а описує ситуацію. На передньому плані — пантера в обмеженому ґратами просторі. Її оточення відсунуто на задній план. Центром композиції є кружляння тварини замкненим колом.

В образі тварини підкреслюється тільки головне, визначальне: пружна хода, природна сила, очі, в яких відбиваються окремі картини. Пантера знаходиться у клітці. Ґрати — промовиста деталь її існування в неволі. Образ пантери сповнений великої сили, проте вона приречена на вічне кружляння у замкненому просторі, що підкреслюється повторами («тисяча ґрат»). Лише полон здається важливим, а воля пантери приглушена так, що вона не здатна навіть на спробу втекти. Ця безвольність і витрата сил на безнадійний рух колом створюють враження, що пантера перебуває в летаргійному сні. На фоні важкої клітки пантера здається особливо самотньою. Погляд її, про який ідеться в останній строфі, підсилює враження, що світу довкола начебто не існує.

Використані Рільке дієслова, іменники і прикметники належать до груп слів, що виражають рух і спокій. Проте між словами немає протиріччя, оскільки дієслова, що виражають рух, насправді є позначенням не руху, а лише рівномірного статичного процесу (пантера «крутиться», «проходить» біля ґрат). Лише в останній строфі створюється враження активного руху.

Постійно повторювані елементи передають постійне, одноманітне кружляння пантери, одноманітність її існування.

Зображення пантери подається за допомогою прийому олюднення, що виявляється в епітетах і метафорах (погляд став «втомленим», «більш нічого не сприймає», «їй здається»). Тому є підстави перенести змалювану поетом картину на самотню, духовно ізольовану людину, яка не має сил зламати стіни своєї клітки. Образ пантери є своєрідним символом буття людства, яке стримується невидимими ґратами, перешкодами, що заважають вивільненню природних сил. У вірші поєдналися різкі контрасти: дика стихія і обмежений простір, потяг до волі й приреченість на неволю, природне, живе (пантера) і неживе (ґрати), жага життя і трагедія безвихідності. Отже, в образі пантери, яка скніє в неволі, ми знаходимо не тільки «чисту» описовість, а й глибокі роздуми поета про сутність існування, про драматичну долю.

Вірш «Пантера» малює образ могутнього звіра, ув'язненого в тісному просторі залізної клітки, який надаремно витрачає у кружлянні по ній свою волю і силу, — це символ відносин «я» і світу.

На думку перекладача Г.Ратгауза, Рільке відмовляється від докладного, детального зображення; в «Пантері» опис зведено до напівнатяків, окремих штрихів. Стомлений погляд пантери, яка кружляє в замкненому просторі, її м'яка гнучка хода, раптовий короткий спалах радості чи тривоги в очах звіра — ось й усі подробиці, які повідомляє поет. Образ пантери сповнений сили, і в той же час у її «танку по колу» відчувається глибочезна приреченість; вічне повторення вже знайомого підкреслено майстерними звуковими повторами.

У цьому вірші втілена глибока символіка. Дика тропічна тварина — сучасне місто, поривання до свободи — приреченість, неволя, трагедія безвихідності. Цей вірш підкупає й незвичайною силою співчуття до живої істоти, яке повністю відкидає помилкове уявлення про Рільке як про безпристрасного естета.

1910 року світ побачить роман Р.М.Рільке «Нотатки Мильте Лаурідса Брігге» — яскравий зразок модерністської прози початку ХХ ст. Втім, робота над цим твором виснажила митця, і він почав скаржитися на духовне та творче безсилля. Упродовж тринадцяти років після публікації роману він надрукував лише одну поетичну збірку — «Життя Марії» (1913).

ВИСНОВОК

Велика смерть.

Ми — усміх наче

в її вустах.

А осягнем життя гаряче —

вона й заплаче

по наших днях.

Р.М.Рільке

Переклад І.Андрущенко

5. Останній період творчості Рільке (1913–1926).

Занепокоєний своїм внутрішнім станом поет зірвався з обжитого місця у Парижі й вирушив у багаторічні мандри. За чотири роки, що передували Першій світовій війні, він побував у Скандинавії, Італії, Іспанії, Єгипті. З усіх місць, де жив поет, особливо відомим став замок Дуїно на узбережжі Адріатичного моря, маєток княгині Марії Турн-і-Таксис, яка співчувала долі митця і стала одним із його меценатів. Тут поет розпочав свої «Дуїнянські елегії», над якими працював майже десять років (вони були завершені 1922 року).

Рільке тяжко переживав трагедію Першої світової війни, безглузду загибель мільйонів людей та руйнацію культурних пам'яток. В останній період його творчості посилюються трагічні мотиви відчуття хаосу світу, порушення гармонії. Однак навіть трагічне становище не здавалося поетові безнадійним. Він пише про рятівну місію мистецтва, про високе призначення митця, здатного повернути людству духовний зміст «загублених речей». Цей своєрідний орфізм яскра-

во виявився у «Сонетах до Орфея» (1922), а також у згаданих «Дуїнянських елегіях». Ці дві філософських збірки стали відбиттям моральної атмосфери світу початку ХХ ст. — його напруженого драматизму, суперечностей, трагедій і, попри все, — здатності до духовного розвитку, в якому Рільке провідну роль відводив мистецтву.

З 1919 року і до смерті поет жив у Швейцарії, де друзі придбали для нього старовинний будинок — «замок Мюзю». Тут він пережив останній творчий злет. Жити йому залишалося недовго. Він захворів на лейкемію і 29 грудня 1926 р. помер у санаторії Валь-Монт.

IV. Підсумок уроку

DER PANTER

Im jardin des Plantes, Paris

*Sein Blick ist vom Vorübergehen der Stäbe
so müd geworden, daß er nichts mehr hält.
Ihm ist, als ob es tausend Stäbe gäbe
Und hinter tausend Stäben keine Welt.*

*Der weiche Gang geschmeidig starker Schritte,
der sich im allerkleinsten Kreise dreht,
ist wie ein Tanz von Kraft um eine Mnitte,
in der betäubt ein großer Wille steht.*

*Nur manchmal schiebt der Vorhang der Pupille
Sich lautlos auf — Dann geht ein Bild hinein,
geht durch der Glieder angespannte Stille —
und hört im Herzen auf zu sein.*

ПАНТЕРА

*Її погляд при ходінні за ґратами
став таким втомленим, що більш нічого не сприймає.
Її здається, мов є тисяча ґрат,
А за тисячею ґрат немає світу.*

Додаток

*Пружна хода спритних сильних кроків
кружляння в малесенькому колі
як танець сили навколо центру кола,
в якому оглушена стоїть велика воля.*

*Лиш зрідка відкривається повіка над зіницею
беззвучно. — Туди потрапляє зображення,
проходить по членах напружена тиша —
і припиняє в серці існування.
(Дослівний переклад Ю.Бардакової)*

ПАНТЕРА.

ЖАРДЕН ДЕ ПЛАНТ. ПАРИЖ

*В глазах рябит — куда не повернуть их —
одни лишь прутья, тысяч прутьев ряд.
И для нее весь мир на этих прутьях
сошелся клином, притупляя взгляд.*

*Беззвучным шагом, поступью упругой
описывая тесный круг, она,
как в танце силы, мечется по кругу,
где воля мощная погребена.*

*Лишь временами занавес зрачковый
бесшумно поднимается. Тогда
по жилам бьет струя стихии новой,
чтоб в сердце смолкнуть навсегда.
(Перевод К. Богатырева)*

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошук Е.В. На пути к сердцевине Батия (Фрагменты о художественной философии Р.М.Рильке) // Вікно в світ. — 2000. — № 2 (11). — С. 73–94.

2. Марченко Н. Рільке й Україна (До вивчення творчості поета у зіставленні з українським культурним світом) // Вікно в світ. — 1998. — № 3. — С. 44–60.

3. Ніколенко О.М., Баракова Ю.В. Вивчення поезії ХХ століття в школі: Гійом Аполлінер, Райнер Марія Рільке: Посіб. — Х.: Ранок, 2003. — 272 с.

«КЛАСНИЙ КЕРІВНИК. БІБЛІОТЕКА»

Січень	Гієси для учнів.
Лютий	Будь здоров, учителю. Тренінги.
Березень	Формування ціннісного ставлення до себе. Виховні заходи. 5–8 класи.
Квітень	Формування ціннісного ставлення до сім'ї, родини, людей. Виховні заходи. 5–8 класи.
Травень	Школа ремесел.
Червень	О. Бернацька. Сім кольорів життя. Арт-терапевтичні заняття для підлітків.
Липень	Формування ціннісного ставлення до природи. Виховні заходи. 5–8 класи.
Серпень	День здоров'я.
Вересень	Формування ціннісного ставлення до праці. Виховні заходи. 5–8 класи.
Жовтень	Л. Кондратенко. Знову двійка. Шкільна неуспішність як психологічне явище.
Листопад	Формування ціннісного ставлення до культури та мистецтва. Виховні заходи. 5–8 класи.
Грудень	Формування ціннісного ставлення до суспільства та держави. Виховні заходи. 5–8 класи.

Індекс
91834

Ціна на 1 міс. — 25,33 грн, на 6 міс. — 151,98 грн

Перелік приймається в усіх відділеннях замітку за «Каталогом видань України» на 2012 рік. У переліку видань можливі зміни. Сторінка за нашою інформацією.

<http://www.osvitaua.com>